

*Бондаренко О. С.,**здобувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ*

АНАЛІЗ ПОНЯТІЙНОГО АСПЕКТУ «БЕЗПРЕДМЕТНИХ ЗЛОЧИНІВ» У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Анотація. Статтю присвячено з'ясуванню юридичного змісту поняття «безпредметні злочини». Автор аналізує основні різновиди тлумачення терміну «безпредметні злочини» у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Ключові слова: предмет злочину, «безпредметні злочини», «офіційний документ», «неправомірний вигода».

Постановка проблеми. Нині однією з основних «прогалин» кримінально-правової доктрини є невизначеність сутності категорії «безпредметні злочини». На нашу думку, основною причиною виокремлення цього поняття є факультативність предмету злочину. Адже існують випадки, коли предмету злочину не існує, так як злочинне посягання спрямоване або безпосередньо на праввідносини, що охороняються кримінальним законом, або на особу, якій злочином завдається шкода, або ж лише виникає загроза заподіяння такої шкоди.

Значний внесок у розробку проблеми «безпредметності» злочинів було здійснено Є. Лашуком і М. Бікмурзінім, що досліджували правову природу цього поняття, крім того, А. Чучаєвим, М. Пановим, Н. Квасневською, А. Барановим та багатьма іншими, що зосереджували увагу на дослідженні конкретних понять та категорій, що лежать в основі теорій «безпредметності» злочинів.

Метою статті є систематизація існуючих знань та встановлення істинного змісту поняття «безпредметні злочини» у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі не існує сталого підходу до окреслення юридичного змісту «безпредметних злочинів». Однак, на нашу думку, можна виділити чотири основні способи тлумачення цього поняття: по-перше, «безпредметні злочини» – це злочини, що вчиняються шляхом бездіяльності; по-друге, «безпредметними» є злочини, предмет яких визначений бланкетною диспозицією; по-третє, «безпредметних злочинів» взагалі не існує; на сам кінець, «безпредметними» є злочини, предмет яких не окреслений кримінальним законом.

Прихильником першої концепції, згідно з якою «безпредметними» є ті злочини, що вчиняються у формі бездіяльності, є А. І. Чучаєв, який у своєму визначенні предмету злочину наголошує на тому, що матеріальний предмет зовнішнього світу чи об'єкт інтелектуальної власності визнається предметом злочину лише в тих випадках, коли зазнає впливу [1, с. 67], яким традиційно визнають дію, яку певна особа (предмет, явище) виявляє стосовно іншої особи чи предмета. Таким чином, враховуючи це твердження та ст. 11 Кримінального кодексу України, яка закріплює, що діяння складається з двох частин – дії (активної форми поведінки людини) та бездіяльності (пасивної форми поведінки людини), впливом, на нашу думку, слід вважати лише

дію. Тобто, теоретично злочини, вчинені у формі бездіяльності, є безпредметними. Прикладом такого злочину у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, могла б стати службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб.

Однак, на нашу думку, незважаючи на логічність цієї концепції, вона є надміру вузькою, адже фрагментарно тлумачить зміст «безпредметних злочинів», зважаючи лише на форму впливу суб'єкта злочину на об'єкт чи предмет як його складову частину, залишаючи поза увагою змістовне наповнення останнього поняття. Адже фактично пропонує визнавати предметами злочинів й так звані «ідеальні блага» – предмети нематеріального світу, сприймати та досліджувати які можна суто теоретично. Проте, ми переконані, що визнання «ідеальних благ» предметами злочинів є неможливим. Так як, по-перше, ілюзорним є механізм впливу на річ, що існує лише теоретично; по-друге, в уяві громадян та законодавця один і той же «ідеальний предмет» злочину може бути представлений в діаметрально протилежних формах, мати різний зміст, що на практиці призведе до численних юридичних помилок; по-третє, визнання предметом злочину предметів нематеріального світу приховує в собі серйозну загрозу, тому що без суттєвих пояснень може зруйнувати інститут предмета злочину в кримінальному праві [2, с. 274].

Відповідно до другої концепції тлумачення правової природи «безпредметних злочинів» слід здійснювати крізь призму бланкетної диспозиції, наявність якої в статті кримінального закону означає необхідність звернення до іншогогалузевих норм [3] за для деталізації конкретної кримінально-правової норми. У наукових колах бланкетні диспозиції, здебільшого, позитивно оцінюються вченими. Так, М. Панов та Н. Квасневська зауважують, що вони надають можливість досягти повноти і чіткості правового регулювання в ситуаціях, коли одні й ті самі суспільні відносини регламентуються не тільки кримінальним правом, а й нормами інших галузей права (чи законодавства), крім того, бланкетні диспозиції надають кримінальному закону більшого динамізму, гнучкості та стислості, одночасно забезпечуючи його відносно стабільність [4, с. 51].

Проте, незважаючи на всі позитивні риси бланкетних диспозицій, на нашу думку, їх наявність у тексті вітчизняного кримінального закону, по-перше, є прямим порушенням статті 3 КК України, яка містить чіткий перелік законів, що можуть набути статусу джерел кримінального права; по-друге, свідчить про недосконалість структури кримінального закону. Більше того, наявність бланкетних диспозицій зумовлює і чимало правореалізаційних проблем, зокрема необхідність точного з'ясування

правового припису, до якого відсилає кримінальний закон, що, безперечно, в умовах високого ступеню колізійності вітчизняного законодавства, здійснити достатньо проблематично. Тому закономірною є позиція законодавця, який намагається усунути бланкетність диспозицій статей кримінального закону, що передбачають відповідальність за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Зокрема, у 2013 році з тексту КК України було вилучено поняття «хабар», зміст якого розкривався навіть не в іншому нормативно-правовому акті, а в акті судового тлумачення. Однак, не зважаючи на позитивні зрушення, певні елементи бланкетності XVII Розділ КК України все ж зберіг, зокрема зміст понять «гроші» та «нематеріальні активи», що є елементами поняття «неправомірна вигода», розкривається в інших законодавчих джерелах (Цивільному кодексі України та Податковому кодексі України відповідно).

Таким чином, враховуючи вищевикладене та сучасний стан викладення правових норм у Кримінальному кодексі України, на нашу думку, зважаючи на всі недоліки бланкетних диспозицій, їх наявність – невідворотна, адже зумовлена системним характером права. Тому, ми вважаємо, що позиція, згідно з якою предмет злочину не може визначатись бланкетною диспозицією, є вкрай радикальною. Так як досить часто предмет злочину може бути описаний в статті лише частково, а з'ясування інших його ознак буде можливим лише за рахунок звернення до інших нормативних джерел, що фактично не повинно заважати речі матеріального світу набути статусу предмета злочину.

Згідно з третьою концепцією безпредметних злочинів взагалі не існує. Прихильники цієї позиції в якості її аргументації наводять два докази.

Перший із них полягає в тому, що предмет можна виділити в будь-яких суспільних відносинах, що охороняються кримінальним законом, у зв'язку з тим, що абстрактних або безпредметних суспільних відносин не існує [5]. На нашу думку, така позиція фактично нівелює загальну теорію кримінального права про ознаки складу злочину та їх основні та факультативні елементи. Адже, як уже наголошувалось, предмет злочину, на відміну від об'єкту злочину, як правило, не є обов'язковим елементом складу злочину. Крім того, пріоритетність об'єкту злочину закріплена і законодавчо: по-перше, шляхом законодавчого виокремлення розділів кримінального закону, здійсненого спираючись на об'єкт злочину, а, по-друге, у ст. 1 КК України, що містить узагальнений перелік об'єктів злочинів, правове забезпечення охорони яких кримінальний закон визнає своїм основним завданням. Більше того, відповідно до цієї теорії невирішеним лишається й питання з приводу правової природи предмету злочину, так як фактично відбувається його ототожнення з об'єктом злочину, що, на нашу думку, є грубим порушенням усталених теоретичних приписів, зокрема й позиції, висловленої Н. Коржанським, що на суспільні відносини можна здійснити лише опосередкований вплив, у той час як прямого впливу зазнають лише матеріальні об'єкти чи особа (потерпілий), а тому необхідно відмежовувати предмет злочину від його об'єкту [6, с. 96].

Друга позиція – доказ обґрунтованості вказаної концепції – зводиться до того, що вплив має місце не лише в тих випадках, коли предмет злочину передбачений кримінальним законом, а й тоді, коли можна лише припустити, що предмет може існувати. Ми вважаємо, взявши за основу позицію В. Бугаєва, слід зауважити, що якщо та чи інша річ матеріального світу матиме соціальну значущість, то вона відповідно стане джерелом інтересу суб'єкту злочину [7, с. 208] – предметом злочину. Крім того, на нашу думку, концепція «припущення» в контексті кваліфікації злочину є недоречною та цілковито необґрунтованою.

Так як здогадка в процесі розслідування та розгляду злочинів суперечить презумпції невинуватості. З огляду на вищевикладене, ми вважаємо, що практично реалізувати позицію, згідно з якою безпредметних злочинів не існує – неможливо.

Останньою, найбільш обґрунтованою, з нашої точки зору, позицією щодо сутності «безпредметних злочинів» є та, що тлумачить їх зміст як злочинів, предмет яких не визначений кримінальним законодавством України. Така концепція по-різному усвідомлюється і відповідно розшифровується науковцями. Так, Є. Лащук вважає, що «безпредметними» є ті злочини, предмет яких не визначено (чи визначено лише відносно), або ж предмет, зафіксований у диспозиції певної статті і не маючий всіх достатніх ознак [8, с. 14]. Однак, на нашу думку, дана позиція є не зовсім коректною. Адже предметом більшості злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є неправомірна вигода, тобто грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які обцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав. Дане тлумачення є настільки «розмитим», що для з'ясування певних складових «неправомірної вигоди» доводиться вдаватись не лише до системного аналізу інших нормативно-правових актів, а й наукових джерел, які, безумовно, не є обов'язковими джерелами кримінального права. Тобто, фактично через недоліки законодавчої техніки, з позиції автора, неправомірна вигода не може бути предметом злочину, адже її сутність визначена лише відносно.

Тому ми підтримуємо позицію, висловлену М. Бікмурзінім, який вважає, що предмет злочину має обов'язково визначатись кримінальним законом [9, с. 60]. При чому ступінь такого окреслення може бути диференційованим, наприклад, детальним, як при тлумаченні «офіційного документу», або ж опосередкованим при роз'ясненні «неправомірної вигоди». Таким чином, субсидіарне застосування правових норм, тобто додаткове звернення до норми однієї галузі права з метою конкретизації іншої, наприклад, для з'ясування сутності поняття «майно», як елемента «неправомірної вигоди», що використовуються в одній нормі, а тлумачаться в іншій, на нашу думку, не є підставою для позбавлення речей матеріального світу можливості набути статусу предметів злочинів.

Висновки. З огляду на вищевикладене, ми пропонуємо «безпредметними злочинами» вважати передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, винині суб'єктом злочину, предмет яких (речі матеріального світу, на які безпосередньо направлена злочинна дія і яким в ході вчинення злочину була заподіяна шкода (знищення, пошкодження чи інше) або ж виникла можливість заподіяння такої шкоди) навіть опосередковано не відображений в тексті Кримінального кодексу України.

Література:

1. Уголовное право. Общая часть : [учебник] ; 2-е изд., перераб. и доп. / [под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чучаева. – М. : Юридическая фирма «Контракт»: ИНФРА-М, 2005. – 560 с.
2. Дзюба Ю.П. Предмет злочину як ознака складу злочину: методологічні аспекти дослідження / Ю.П. Дзюба // Вісник Академії адвокатури України. – К. : Видавничий центр Академії адвокатури України, 2009. – № 1(14) – С. 273–274.
3. Яремко Г.З. Допустимий рівень бланкетності диспозицій в статтях Особливої частини КК України, які не містять прямих вказівок щодо його обмеження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aau.edu.ua/e-journal/2010-4/10ygzsy0.pdf>.
4. Панов М. Кваліфікація злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність / М. Панов, Н. Квасневська // «Право України». – 2010. – № 9 – С. 47–55.
5. Баранов А. Словарь основных уголовно-правовых понятий и терминов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://determiner.ru/dictionary/542/word/obektprestuplenija>.

6. Коржанский Н.И. Объект посягательства и квалификация преступлений : [учебное пособие] / Н.И. Коржанский. – Волгоград, 1976. – 120 с.
7. Бугайов В.А. Сущность объекта преступления в современном уголовном праве / В.А. Бугайов // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2008. – Т. 21 (60). – № 1. – С. 203–210.
8. Лашук Є. В. Предмет злочину у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Є.В. Лашук. – Київ, 2005. – 21 с.
9. Бикмурзин М.П. Предмет преступления: теоретико-правовой анализ / М.П. Бикмурзин. – М. : «Юрлитинформ», 2006. – 184 с.

Бондаренко О. С. Анализ понятийного аспекта «беспредметных преступлений» в сфере служебной деятельности и профессиональной деятельности, связанной с предоставлением публичных услуг

Аннотация. Статья посвящена выяснению юридического содержания понятия «беспредметные преступления». Автор анализирует основные разновидности толкования

термина «беспредметные преступления» в сфере служебной деятельности и профессиональной деятельности, связанной с предоставлением публичных услуг.

Ключевые слова: предмет преступления, «беспредметные преступления», «официальный документ», «неправомерная выгода».

Bondarenko O. The analysis of the conceptual aspect «crimes without subjects» in the area of official crimes and crimes against professional activities related to the provision of public services

Summary. The article is devoted to clarifying the legal nature of the term «crimes without subjects». The author analyzes main types of interpretation of the term «crimes without subjects» in the context of official crimes and crimes against professional activities related to the provision of public services.

Key words: subject of crime, «crimes without subjects», «official document» «undue advantage».